

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ЙОГО ПОТЕНЦІАЛУ

В статті представлено інституційне забезпечення та управлінську структуру інноваційно-інвестиційної діяльності Харківського регіону. Наведено складові інноваційно-інвестиційної інфраструктури регіону. За галузевою спрямованістю у Харківській області ідентифіковано за масштабністю дев'ять основних кластерних структур, які мають потенціал до розвитку. Наведено джерела фінансування та структуру робіт інноваційної діяльності Харківського регіону у порівнянні із Україною: структура обсягу робіт, виконаних власними силами підприємств у Харківській області децю відрізняється переважанням частки науково-технічних розробок. Виконано кластерний аналіз окремих видів економічної діяльності за інноваційною активністю, встановлено, що найбільш подібними за показниками інноваційно-інвестиційної діяльності є галузі, що займаються деревообробкою та металургією. Визначено заходи раціонального використання інноваційно-інвестиційного потенціалу Харківського регіону та реалізації його можливостей.

Ключові слова: інвестиційна діяльність, інноваційна діяльність, інноваційно-інвестиційний потенціал, інноваційно-інвестиційна інфраструктура, кластерний аналіз.

И.О. Полевич. ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ХАРЬКОВСКОГО РЕГИОНА КАК ФОРМА РЕАЛИЗАЦИИ ЕГО ПОТЕНЦИАЛА. В статье представлены институциональное обеспечение и управленческая структура инновационно-инвестиционной деятельности Харьковского региона. Приведены составляющие инновационно-инвестиционной инфраструктуры региона. По отраслевой направленности в Харьковской области идентифицировано по масштабности девять основных кластерных структур, которые имеют потенциал к развитию. Охарактеризованы ведущие кластеры области и их проекты. Приведены источники финансирования и структура работ инновационной деятельности Харьковского региона в сравнении с Украиной: структура объема работ, выполненных собственными силами предприятий в Харьковской области отличается преобладанием доли научно-технических разработок. Выполнен кластерный анализ направлений экономической деятельности региона по показателям инновационной активности, установлено, что наиболее сходными по показателям инноваций-но-инвестиционной деятельности являются отрасли, занимающиеся деревообработкой и металлургией. Определены меры рационального использования инновационно-инвестиционного потенциала Харьковского региона и реализации его возможностей.

Ключевые слова: инвестиционная деятельность, инновационная деятельность, инновационно-инвестиционный потенциал, инновационно-инвестиционная инфраструктура, кластерный анализ.

Вступ. Економічне зростання України та її майбутнє співробітництво з високорозвиненими ринковими структурами має відбуватися шляхом запровадження високотехнологічних та інвестиційно привабливих виробництв і реформування інноваційно-інвестиційної галузі держави. До напрямків розвитку інноваційної компоненти економіки країни належать науково-технічна модернізація національної економіки для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, впровадження сучасних продуктів, послуг, застосування новітніх ефективних технологій, методів управління та організації господарської діяльності. Харківська область є важливим культурним, транспортним, а науковим та індустріальним регіоном країни, має потужний інноваційно-інвестиційний потенціал. В області функціонують безліч перспективних інноваційно-активних підприємств, діють наукові заклади та технопарки, де розробляються сучасні та унікальні інноваційні дослідження. Залучення інвестицій сприятиме розширенню мережі наукових закладів, запровадженню передових технологій на підприємствах, забезпечить можливість використання сучасних науково-технічних розробок, що виведе соціально-економічний стан регіону та країни в цілому на якісно новий рівень.

За мету в дослідженні поставлено виявлення особливостей інноваційної та інвестиційної

діяльності у Харківському регіоні як форми реалізації інноваційно-інвестиційного потенціалу регіону. Для досягнення поставленої мети в статті представлено інституційне забезпечення та управлінську структуру інноваційно-інвестиційної діяльності Харківського регіону, представлено складові інноваційно-інвестиційної інфраструктури регіону, охарактеризовано провідні кластери області та їхні проекти, наведено джерела фінансування та структуру робіт інноваційної діяльності Харківського регіону у порівнянні із Україною, виконано кластерний аналіз напрямів економічної діяльності регіону за показниками інноваційної активності, визначено заходи раціонального використання та реалізації можливостей інноваційно-інвестиційного потенціалу Харківщини.

Аналіз попередніх досліджень. Питання інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні та окремих регіонах розглядалися в роботах таких авторів, як А. Валюх [2], дослідження якого направлені на обґрунтування пріоритетних напрямів розробки та впровадження стратегії регіонального розвитку інноваційної діяльності в сучасній ринковій економічній системі, В. Чорнобаєв [22], який присвятив дослідження виявленню факторів впливу на здійснення інноваційних інвестицій та розробці практичних рекомендацій щодо створення напрямів державного регулювання інноваційно-інвестиційної діяльнос-

ті, О. Михайловська [10], яка досліджувала вплив інформаційного середовища на світові інноваційно–інвестиційні процеси та виявлення закономірностей самоорганізації світового інноваційно–інвестиційного процесу, Д. Глухова [3] розглядала інновації, зокрема – нанотехнологічні, як рушійний чинник конкурентоспроможності України, С. Черних [21] втілює спробу моделювання процесів фінансового забезпечення інноваційної діяльності в регіоні, Г. Смоквіна [18] на прикладі Одеської області дослідила формування політики інноваційно–інвестиційного розвитку регіону в умовах його ринкової трансформації. Тож, питанням використання інвестиційних та інноваційних ресурсів, їхнього потенціалу на регіональному рівні не приділялося достатньої уваги.

Виклад основного матеріалу. За оцінкою конкурентоспроможності регіонів України Харківська область перебуває на 2 місці станом на 2013р. з індексом – 4,25. У 2013 р. Харківська область посіла 1 місце серед регіонів України за складовою інновацій з показником 3,6 бали з 7 можливих і увійшла до 50 найкращих країн з інновацій, зайнявши 47 місце. Рівень області майже на 1 бал відрізняється від найнижчого в країні – у Житомирській області зі значенням 2,67 балів [15]. За загальними обсягами прямих іноземних інвестицій у 2013 році Харківська область посідала дев'яте місце серед регіонів України. Підприємства області мають прямі іноземні інвестиції з 57 країн світу. Позитивно складаються торгові відносини з Російською Федерацією, Казахстаном, Білоруссю, Грузією, Таджикистаном та іншими країнами СНД [11]. Серед то-

варів, які експортувалися за межі України, зокрема можна виділити котли, машини, апарати, механічні пристрої, електричні машини і устаткування. Основу імпорту становили наземні транспортні засоби, напівфабрикати, сировина та полімерні матеріали. Харківська область, окрім статусу м. Харкова як промислового центра і міста мільйонера, є ще й приграничним регіоном з суттєво розвиненим прикордонними зв'язками з РФ [14].

Управління інноваційно–інвестиційною діяльністю Харківської області здійснюється органами влади різних рівнів – від національного до регіонального [14]. Харківський регіональний центр інвестицій та розвитку виконує наступні завдання:

- участь у забезпеченні реалізації складових національних проектів на території Харківської області;
- організація надання суб'єктам інвестиційної діяльності послуг, пов'язаних з підготовкою та реалізацією інвестиційних проектів за принципом «єдине вікно»;
- інформаційне забезпечення інвестиційного розвитку регіону;
- участь у підготовці та здійсненні заходів, спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості Харківської області;
- сприяння створенню індустріальних парків на території регіону [13].

Відповідно до Угоди про співробітництво між Харківською обласною державною адміністрацією, Харківською обласною радою та Державним агентством з інвестицій та управління національними проектами України від 7 вересня

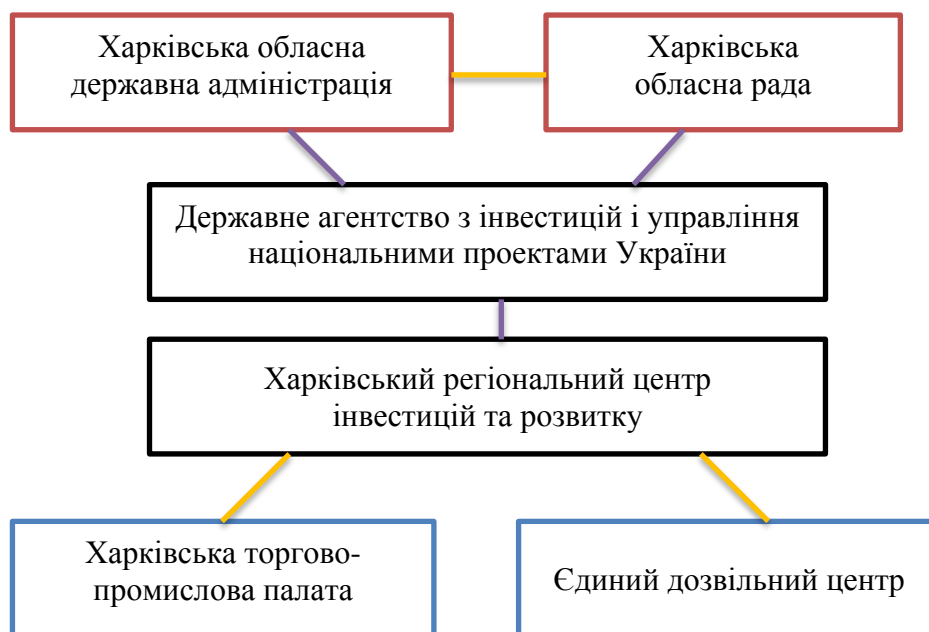

Рис. 1. Структура управління інноваційно–інвестиційною діяльністю в Харківській області (побудовано автором за даними [14])

Характеристика провідних кластерів, які підлягають формуванню та розвитку в Харківській області та проекти, які забезпечать їх розвиток (складено за [14])

Характеристика кластера				Основні проекти	
Модель розвитку	Масштабність	Спрямованість на ринки збуту	Модель побудови та функціонування	Проект	Масштабність
Кластер: Видобуток газу й нафти та їх переробка					
Підтримуючого розвитку	Національний	На внутрішній ринок	Пострадянська	Альтернативне паливо	Національний
Кластер: Виробництво й переробка сільськогосподарської продукції та випуск продуктів харчування					
Випереджаючого розвитку	Регіональний	На зовнішній і внутрішній ринки	Італійська	Село майбутнього	Національний
				Депресивні території	Національний
Кластер: Легка промисловість					
Підтримуючого розвитку	Регіональний	На зовнішній і внутрішній ринки	Італійська	Місто моди	Регіональний
Кластер: Будівництво та випуск будівельних матеріалів					
Підтримуючого розвитку	Регіональний	На внутрішній ринки	Італійська	Доступне житло	Регіональний
Кластер: Високотехнологічні виробництва					
Випереджаючого розвитку	Національний	На зовнішній і внутрішній ринки	Японська	Українсько-російський технопарк	Національний
Кластер: Науково-освітній					
Випереджаючого розвитку	Національний	На зовнішній і внутрішній ринки	Японська	Технополіс у м. Харкові	Регіональний
Кластер: Охорони здоров'я					
Випереджаючого розвитку	Регіональний	На внутрішній ринок	Індійсько-китайська	Здоров'я регіону	Регіональний
Кластер: Житлово-комунального господарства					
Наздоганяючого розвитку	Регіональний	На внутрішній ринок	Індійсько-китайська	Комфортне та енергозберігаюче житло	Регіональний
Кластер: Транспортно-торговельно-логістичний					
Підтримуючого розвитку	Трансграничний	На внутрішній ринок	Італійська	«Брама Україна – Росія»	Національний

2012 року Центр забезпечує підготовку та реалізацію на території Харківської області складових національних проектів: «Енергія природи», «Нове життя», «Відкритий світ», «Відроджене скотарство», «Зелені ринки», «Чисте місто», «Індус-

триальні парки України», «Місто майбутнього», «Якісна вода», «Вчасна допомога» [14, 16].

За галузевою спрямованістю у Харківській області ідентифіковано за масштабністю дев'ять основних кластерних структур (таблиця 1), які

мають потенціал до розвитку: видобуток газу й нафти та їх переробка, виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та випуск продуктів харчування, легка промисловість, будівництво та випуск будівельних матеріалів, високотехнологічні виробництва, науково-освітній, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства, транспортно-торговельно-логістичний [19].

Проекти, які спрямовані на розвиток провідних кластерів Харківської області, за своєю масштабністю повинні відповідати або перевищувати масштабність самих кластерів (таблиця 1). Тільки в цьому разі можна забезпечити їх ефективний розвиток. За кількістю промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльніс-

тю у 2013 р. Харківська область має найвищий показник серед регіонів України, така тенденція характерна і для 2012 р. При цьому, за кількістю промислових підприємств область поступалась Донецькій, хоча для неї була характерна значно нижча інноваційна активність підприємств [11].

У відсотковому співвідношенні частка підприємств, що займалися інноваційною діяльністю склала 23,2 % у 2013, що на 1,1% більше за показник 2012 р [4]. Інноваційно-інвестиційну інфраструктуру Харківської області сьогодні представляють приблизно півтора десятка самостійних організацій, а також кілька десятків спеціалізованих підрозділів, що входять до складу наукових і промислових організацій та підприємств (рис. 2).

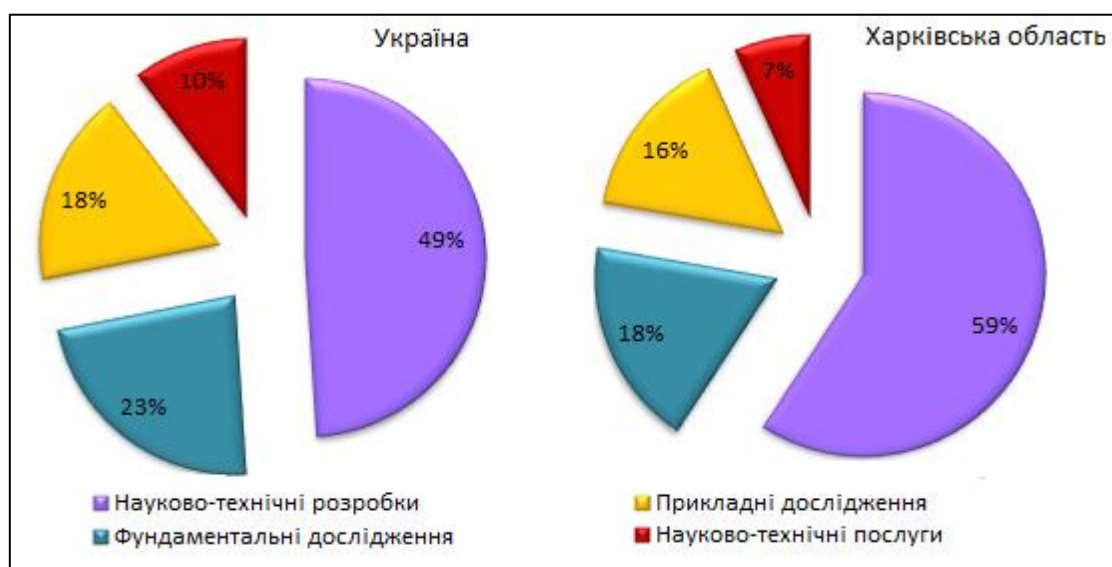

Рис. 3. Структура обсягу робіт, виконаних власними силами підприємств, за видами у 2013 р. (побудовано автором за даними [4, 10, 14])

У територіальній структурі інноваційно-інвестиційної діяльності Харківської області наявні лише 2 технопарки, а бізнес-інкубатори, вільні промислові зони, інноваційні кластери існують лише в перспективі. Для них необхідне фінансування та підтримка з боку держави [12,14].

Структура обсягу робіт, виконаних власними силами підприємств у Харківській області дещо відрізняється від структури по Україні. Головна відмінність полягає у переважанні частки науково-технічних розробок – 59%, за рахунок чого частка інших наукових робіт нижча, ніж в Україні (рис. 3).

Особливістю фінансування інноваційної діяльності в Харківському регіоні є висока частка фінансування власними коштами підприємства. У 2013 р. цей показник скоротився на 3,97 % у порівнянні з попереднім роком. У 2013 р. структура фінансування дещо змінилася, додавши по-

забюджетні фонди до джерела фінансування, частка яких не значна – 0,34 %. В цьому році збільшилася частка бюджетних коштів на 2,78 %. Рівень вітчизняних інвестицій вищий за зарубіжні, що є позитивним для ринкової економіки регіону [1, 4, 16]. Але причина цьому не висока частка вітчизняних інвестицій, а несприятливі умови для інвестицій (рис. 4).

Групування окремих видів економічної діяльності (галузей промисловості), з метою виявлення їх подібності відповідно до показників інноваційної активності промислових підприємств, виконано за допомогою кластерного аналізу. Як відомо, критерієм поєднання у групи об'єктів статистичного аналізу (у нашому випадку – галузей, що характеризуються набором параметрів) є мінімум відстані у багатомірному нормованому просторі показників [5], що ці об'єкти описують (таблиця 2).

Групування (рис. 5) дозволило виявити низку галузей, що мають спільні риси. Так найбільш подібними за показниками інноваційно-інвестиційної діяльності є галузі, що займаються

деревообробкою та металургією. Водночас, аналіз показників свідчить, що ці галузі займають проміжне положення між галузями-лідерами і аутсайдерами. Неочікуваним є об'єднання вказа-

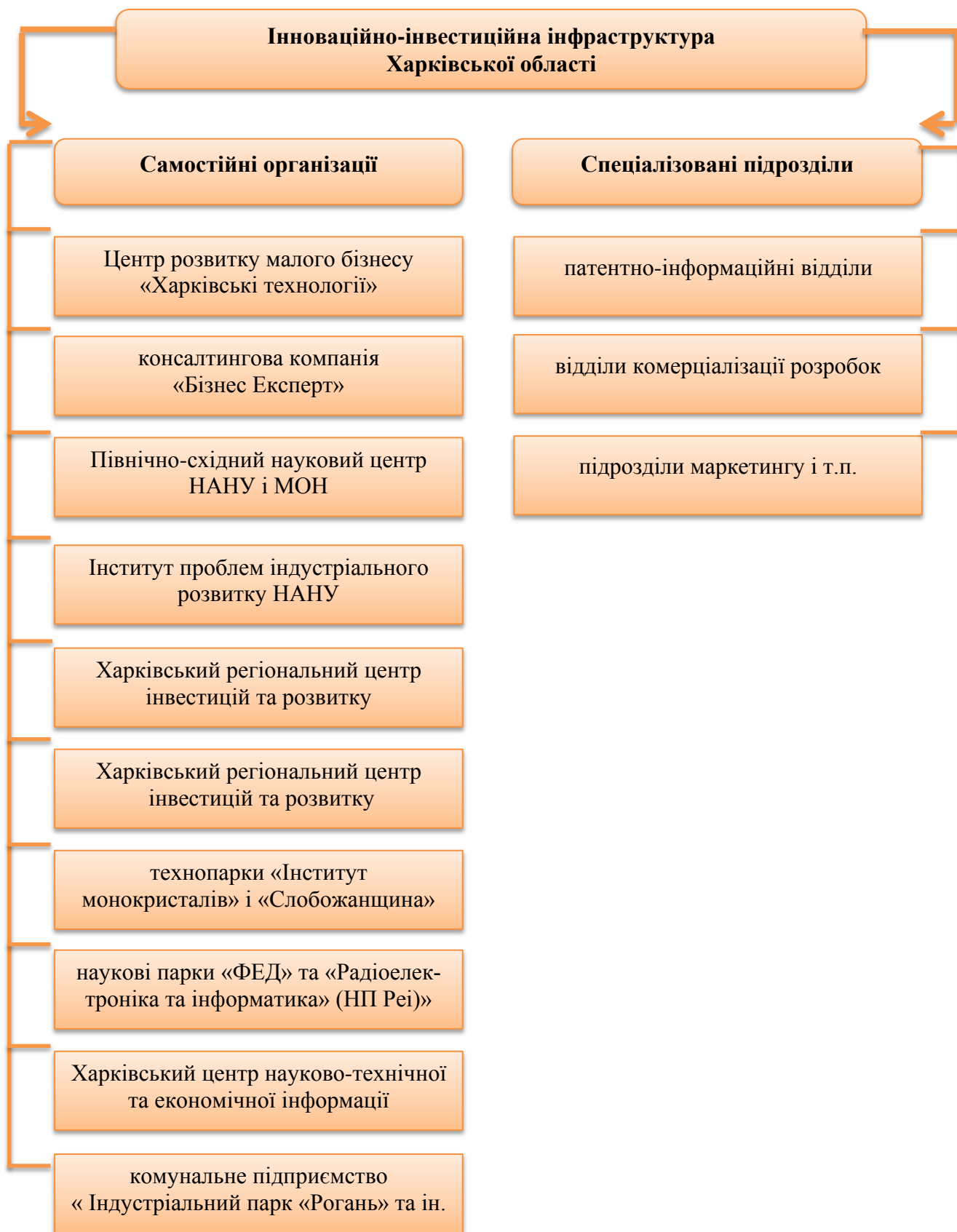

Рис. 3. Інноваційно-інвестиційна інфраструктура Харківської області (складено за [5, 8, 12, 14])

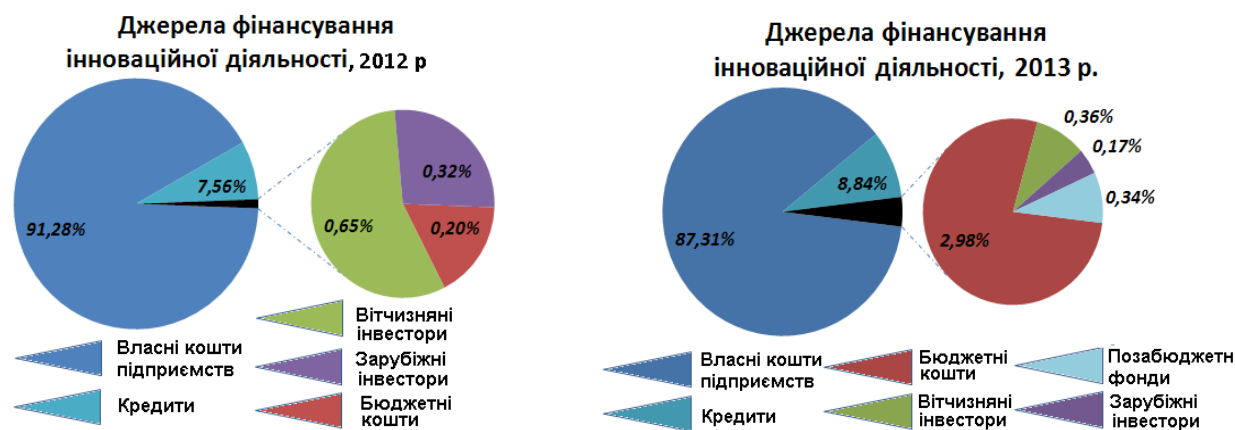

Рис. 4. Структура джерел фінансування Харківської області у 2012 та 2013 роках (побудовано автором за даними [4, 10, 14])

Таблиця 2

Види економічної діяльності Харківської області за інноваційною активністю промислових підприємств [4]

		Кількість інноваційно активних підприємств	Загальний обсяг витрат на інновації	Витрати на придбання машин, обладнання та ПЗ	Обсяг власних витрат підприємств на інновації, тис.грн	Кількість підприємств, що впроваджували інновації	Кількість підприємств, що впроваджували інноваційну продукцію	Кількість підприємств, що впроваджували інноваційні процеси	Кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію	Обсяги реалізованої інноваційної продукції, тис.грн	% до загального обсягу реалізованої інноваційної продукції галузі
1	Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	34	74909,3	70607,2	56333,7	33	11	30	17	253925,6	1,6
2	Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	7	23844	23746,7	23844	6	1	6	2	47028,7	6,2
3	Виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	13	18710	4948	18710	12	3	12	4	67640,3	2,8
4	Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	8	9612,8	9300,8	9612,8	8	5	6	6	133460,8	15
5	виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	7	34815,9	26193,6	34815,9	6	3	3	5	77140,3	5,6
6	Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	23	67407,1	67324,5	29711,5	21	4	18	7	148131,4	3
7	Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування	10	16589,2	1881,2	16589,2	9	3	7	6	36766,7	2,5
8	Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	8	6744,3	2700,4	5474,3	7	2	5	3	12829,5	1,6
9	Виробництво електричного устаткування	12	121428	66117,1	121428,7	11	9	9	11	770372,8	19,3
10	Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	16	22166,8	2882,3	15717,8	15	8	11	12	362057,1	19,2
11	Виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування	8	65879,3	46163,1	65879,3	7	3	6	4	7162,7	0,4

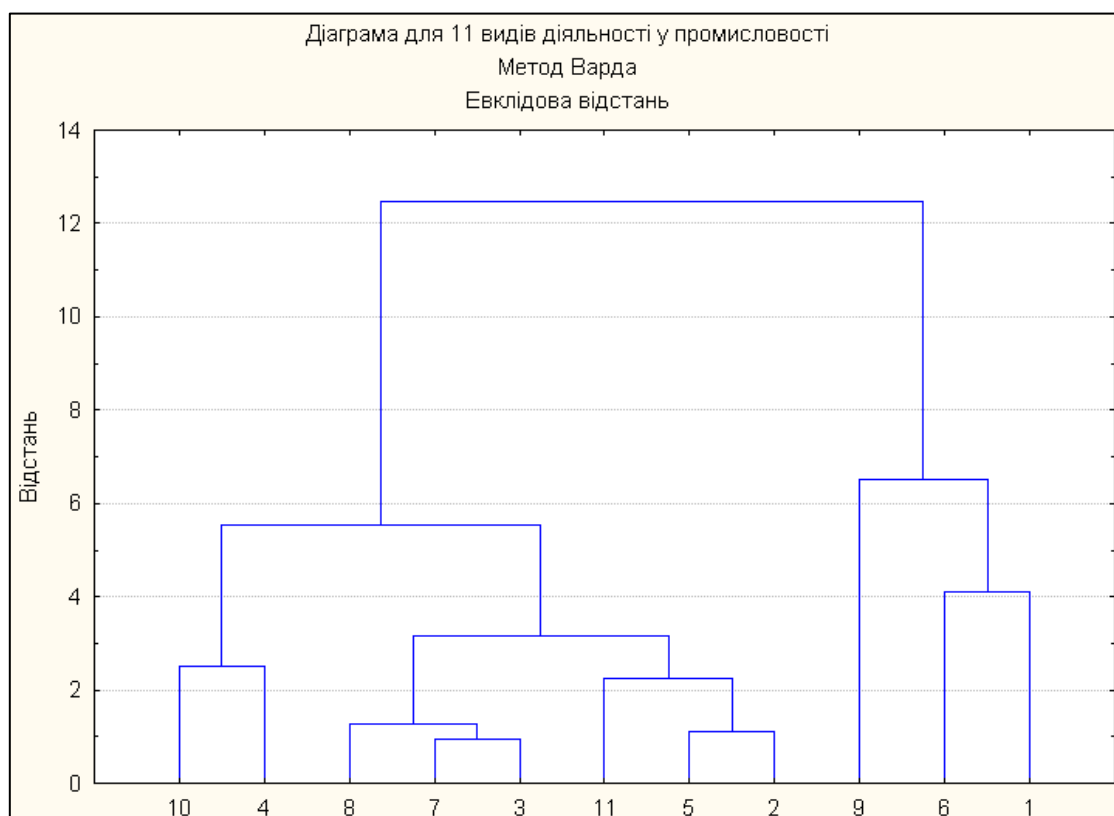

Рис. 5. Дендрограма кластеризації за показниками інноваційної активності за напрямками економічної діяльності (цифрами позначені напрями відповідно до таблиці 2) (побудовано автором за даними таблиці 2)

них галузей з традиційно інноваційно привабливим видом економічної діяльності: виробництвом комп'ютерів, електротехніки та оптичної продукції. Це може бути обґрунтовано рядом показників (низькими значеннями витрат на наукові розробки та обсягів реалізації продукції підприємств галузі, незначною кількістю вказаних підприємств).

Надалі, три зазначені галузі поєднуються з низкою видів економічної діяльності, що можуть бути віднесені у окремий кластер на рівні розсіяння менше 3 – виробництвом меблів, текстильним виробництвом, фармацевією.

Харчова та гумова і пластмасова галузі виробництва є галузями, що відзначаються значною кількістю інноваційно активних підприємств, значними обсягами витрат на інновації та власне помітними результатами інноваційної діяльності, що найперше виявляється у обсягах реалізації інноваційної продукції. Традиційно, для цих галузей значною є велика кількість нововведень за рахунок впровадження виробництва нової продукції і зростання асортименту товарів. Зауважимо також про значну інвестиційну привабливість (з огляду на швидку окупність продукції та забезпечення вітчизняною сировиною) харчової промисловості. Інноваційна діяльність у сфері виробництва продуктів харчування найперше обумовлена конкурентним се-

редовищем на ринку, що вимагає фірму-виробника впроваджувати інновації.

Висновки. Серед регіонів України Харківська область відрізняється високим рівнем інноваційно-інвестиційного потенціалу, що зумовлено безліччю факторів – природно-географічних, історичних, соціально-економічних та демографічних. Взагалі рівень розвитку регіону свідчить про потужні можливості інноваційно-інвестиційного потенціалу, але на ряду з цим, існують фактори, що перешкоджають використанню вже наявних ресурсів. Виокремлення основних проблем, що перешкоджають повноцінному використанню інноваційно-інвестиційного потенціалу допоможе їх вирішенню, що є необхідним, адже особливістю регіону є імовірність досягнення якісно нового соціально-економічного рівня саме шляхом залучення інвестицій до перспективних інноваційних проєктів. Використання інноваційно-інвестиційного потенціалу сприятиме також вирішенню побічних проблем, наприклад, створення сучасних інноваційно-активних підприємств на території області сприятиме розосередженню населення по території області, зміцнить соціально-економічні позиції периферійних районів. Ефективність інноваційно-інвестиційного потенціалу потребує інвестування, оновлення основного капіталу, реструктуризації недоліків фінансово-

інвестиційної сфери та інших факторів сприяння інвестиційному клімату в галузі.

Для раціонального використання інноваційно-інвестиційного потенціалу регіону та реалізації можливостей необхідно виконання певних завдань:

- підтримка юридичних гарантій прав власності та зобов'язань щодо виконання контрактів;
- сприяння інтенсивній конкуренції для заохочення інвестицій до інноваційних проєктів;

- усунення зовнішніх негативних соціально-економічних та політико-географічних ефектів, що перешкоджають використанню інноваційно-інвестиційного потенціалу регіону;

- створення стабільних умов інвестування для іноземних та вітчизняних інвесторів;

- спрямованість діяльності регіону на розвиток високих технологій для виготовлення високотехнологічних та конкурентоспроможних у світі товарів [6, 8, 9, 17].

Література

1. Булыга С. Н. *Инновационный потенциал Харьковской области и некоторые возможности его использования* / С. Н. Булыга, В. А. Гусев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/30561/1/82.pdf>
2. Валюх А.М. *Стратегія регіонального розвитку інноваційної діяльності (організація та управління)* [Текст]: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.10.01 / А.М. Валюх ; НАН України. Рада по вивч. продукт. сил України. – К., 2005. – 20 с. – укр.
3. Глухова Д. А. *Нанотехнологічні інновації в системі факторів міжнародної конкурентоспроможності України* [Текст]: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / Д. А. Глухова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – 18 с. – укр.
4. *Інноваційна діяльність у Харківській області за 2013 рік. Статистичний збірник* [Текст] / Х.: Головне управління статистики у Харківській області, 2014. – 99 с.
5. *Інфраструктурне забезпечення конкурентної економіки регіонів (методологія і механізм)* [Текст] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; [ред. П. Ю. Беленький]. – Львів, 2002. – С. 308.
6. Іщук С. І. *Розміщення продуктивних сил і територіальна організація виробництва* [Текст] / С. І. Іщук, А.В. Паливода. – К., 2002. – 260 с.
7. Мезенцев К. В. *Регіональне прогнозування соціально-економічного розвитку* [Текст]: Навчальний посібник / К. В. Мезенцев. – К.: ВПУ «Київський університет», 2004. – 82 с.
8. Мельникова В. І. *Національна економіка* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/12461220/ekonomika/harakteristika_ekonomichnogo_potentsialu
9. Мешко Н. П. *Інвестиційно-інноваційний потенціал регіону: критерії оцінки та проблеми формування* [Текст] / Н. П. Мешко // Екон. простір. – 2008. – № 10. – С. 78–88.
10. Михайловська О. В. *Інформаційне середовище інноваційно-інвестиційної діяльності в умовах глобалізації* [Текст]: автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.02 / О. В. Михайловська ; Інститут світової економіки і міжнародних відносин. – К., 2010. – 33 с. – 33 с.: а-рис. – укр.
11. *Офіційний сайт Головного управління статистики в Харківській області* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uprstat.kharkov.ukrtel.net>
12. *Офіційний сайт Державної служби статистики України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
13. *Офіційний сайт Харківського регіонального центру інвестицій і розвитку* [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.investment.kharkov.ua/>
14. *Офіційний сайт Харківської обласної державної адміністрації* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kharkivoda.gov.ua>
15. *Оцінка конкурентоспроможності регіонів України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.feg.org.ua>
16. *Перший з'їзд представників інноваційної інфраструктури Харківської області року* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kt.kharkov.ua/Ukrainian/news_article/21.html
17. Пістун М. Д. *Сучасні проблеми регіонального розвитку* [Текст] / М. Д. Пістун, А. П. Мельничук. – К.: Київський університет, 2009. – 220 с.
18. Смоквіна Г. А. *Формування політики інноваційно-інвестиційного розвитку регіону в умовах його ринкової трансформації (на прикладі Одеського регіону)* [Текст]: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.05 / Г. А. Смоквіна ; НАН України, Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. – О., 2009. – 20 с. – укр.
19. *Стратегія розвитку Харківської області на період до 2020 року* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kharkivoda.gov.ua/documents/16203/1088.pdf>
20. *Стратегія сталого розвитку Харківської області до 2020 року* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www-rada.univer.kharkov.ua/files/strategy.pdf
21. Черних С. С. *Моделювання процесів фінансового забезпечення інноваційної діяльності в регіоні* [Текст]: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.11 / С. С. Черних ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2011. – 20 с. – укр.
22. Чорнобаєв В.В. *Інноваційно-інвестиційна діяльність та її регулювання в економіці України* [Текст]: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.01 / В. В. Чорнобаєв ; Нац. гірн. ун-т. – Д., 2008. – 19 с. – укр.